

ETHNOGRAPHIA

Alapítva 1890-ben

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata • 126. évf.

2015/2

KÜLÖNLENYOMAT

A társastáncok kutatása a magyar táncfolklorisztika történetében

BEVEZETÉS

A magyar paraszti táncműveltség és a nemesi-polgári társastáncok közötti kölcsönhatás tanulmányozása a modern magyar tánctudomány új kutatási területévé válhat, ugyanakkor az ilyen irányú vizsgálódások nem előzmény nélküliek.¹ Közel egy évtizede folytatott kutatásaim fő célja a magyar tradicionális táncművelés 20. századi változási folyamatainak feltárása, a hagyományos táncművelés és az azt eltető közösség átalakulásának nyomon követése, értelmezése. Vizsgálódásaimban kiemelt figyelmet kap a hagyományosnak tartott, tehát a 19–20. században már csak a parasztsághoz köthető mozdulatkincs, és a „magasabb” társadalmi státuszcsoporthoz kötött *társastáncok*² közötti kölcsönhatás, illetőleg ennek társadalmi okai. Kutatómunkám így jól illeszkedik azon tánctudományi tanulmányok sorába, amelyek igyekeznek közelebb kerülni a lokális társadalmi valóság megértéséhez.

Jóllehet a nem hagyományos mozdulatrendszerek használata a paraszti társadalmakban szintén a tradicionális kultúra egyik megnyilvánulási formája, így elvileg beleillene a táncfolklorisztika érdeklődési körébe, nem tagadható, hogy a társastáncok lokális közösségi mikrovizsgálatára direkt módon sem formai sem társadalmi kontextusban nem került sor. A terepen dolgozó tánckutatók, néprajzkutatók azonban mindig is érzékelték jelenlétüket és felismerték szerepüket a falu táncéletében. Jelenlétük okának feltárására, a tradicionális táncműveléssel való kapcsolatuk értelmezésére történtek is kezdeményezések olyan kutatók részéről, akik a leghamarabb indultak el a tánc társadalmi vonatkozásainak értelmezése és komplex megközelítése útján. A következőkben e kutatások összefoglalására kerül sor.

¹ A szerző kutatásait az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport támogatta. A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² A társastáncok fogalmát illetően még nem alakult ki konszenzus a tánctudományban. Meghatározásukban a különböző csoportosítási szempontok játszhatnak majd fontos szerepet. Főbb csoportok: standard és latin-amerikai versenytáncok; az ún. *Világtánc Program* 12 tánca; divattáncok, kötött térformájú szabályozott társastáncok, kötetlen térformájú társastáncok, folklorizálódott társastáncok. A tipizálási lehetőségek és problémák bemutatása e helyütt szétfeszítené a tanulmány kereteit.

A 20. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDE ÉS A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI KORSZAK

A magyar tudományos néptánc kutatás, táncfolklorisztika kibontakozása a 20. század első évtizedeiben, jobbára a két világháború között indult meg. Ugyan a magyar néprajztudomány fejlődésével párhuzamosan, a 19. század utolsó évtizedeiben már megjelentek a tudományos igényt megfogalmazó táncleírások³ (sőt a magyar néptánc iránti érdeklődés a 18. század végéig vezethető vissza), ezek azonban többnyire csak a magyar táncélet kuriózumaival, az igazán nagy feltűnést keltő táncaival foglalkoztak. A néptáncok és a társastáncok közötti kapcsolat jelentőségének felvillantása – a magyar néptánc kincs strukturális elemzésének megindulásával⁴ – a két világháború között vált lehetségessé. Olyan nevek fémjelzik ezt a korszakot, mint Réthei Prikkel Marián, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László, Gönyey Sándor, Molnár István, Elekes Istvánné, Lugossy Emma. Minthogy azonban az uralkodó tudományelméleti felfogás szerint a fő feladat az „autentikus folklór” keresése volt, az e körből kieső kulturális jelenségekre felhívták ugyan a figyelmet, beható vizsgálatukat azonban jobbára nem vállalták.⁵

Réthei Prikkel Marián⁶ kevés számú, de máig alapvető munkával írta be magát a magyar táncfolklorisztika tudománytörténetébe, amely a tudományos magyar tánc kutatás úttörőjeként, sőt alapítójaként tiszteli.⁷ Az 1924-ben megjelent *A magyarság táncjai* című kötet az első tudományos alapokon nyugvó összefoglalás a magyar néptáncról.⁸ Egyúttal szintén az első olyan összegzés, amely igyekszik megrajzolni a kapcsolatot a népi tánc kultúra és az udvari-nemesi, illetve nyugat-európai táncok között – jóllehet azzal a céllal, hogy azokról leválasztva lehessen kutatni a ténylegesen népi eredetű táncokat.⁹

Réthei olyan utat követ e téren, amelyre utódai közül csak nagyon kevesen léptek. Vizsgálódásainak középpontjában a néptánc (népi eredetűnek tartott tánc) áll, de a parasztság táncéletének teljes egészét kívánja megismerni, e célkitűzése pedig magában rejti a társastáncok és a magyar műtáncok figyelembe vételét is.¹⁰ Réthei munkája a magyar tánc kutatás történetében elsőként foglalkozik behatóan a reformkori táncmeszterek tevékenységével, a paraszti tánc kincshez való viszonyukkal, illetve a szakma történetével,¹¹ ezzel jelölve ki az utat utódai számára.

A tudományos néptánc kutatás következő nagy lélegzetű eredménye a két világháború közötti korszakban *A magyarság néprajza* „Tánc” fejezete. A magyar néprajz első kézikönyvjellegű összefoglalásának negyedik kötete a korábbiak szerkesztési

³ A magyar néptáncról szóló legjelesebb leírásokhoz vö. Martin 1995: 6–10.

⁴ Vö. Rátkó 2010: 24.

⁵ Vö. Kaeppler 1991: 11.

⁶ Gálos 2010: 303–304.; Müller 2010: 245–352.

⁷ Pesovár 2010: 305.

⁸ Az ilyen jellegű összefoglalás megírásától Seprődi János óva intette levelezőtársát, aki azonban – Felföldi László szavaival élve – „tudományalapító hévvel” képezte önmagát és évtizedeken át gyűjtötte az anyagot a mű elkészítéséhez (lásd Felföldi 2010: 327).

⁹ Réthei Prikkel 2010: 318. Vö. Felföldi 2010: 330.

¹⁰ Réthei Prikkel 2010: 319.

¹¹ Réthei Prikkel 1924: 65–74.

elve miatt egymástól elválasztva tárgyalja a zenét (Kodály Zoltán) és a táncot (Lajtha László, Gönyey Sándor). Előbbi fejezet utal is erre a problémára, amikor Kodály a történeti táncdivatok vizsgálatára buzdít.¹² Való igaz, hogy a II. világháború után kibontakozó tudományos táncfolklorisztika a Bartók és Kodály által a népzene kutatás számára kidolgozott módszertannal kezdi meg működését.¹³

A *magyarság néprajza* „Tánc” fejezete a két világháború közötti korszak ismereteinek legnagyobb, leíró jellegű, csak a múltra koncentrált összefoglalása Lajtha László és Gönyey Sándor tollából.¹⁴ Bár a szerzők nem tartják feladatuknak az „úri táncok” és az átvett, de *népivé még nem asszimilált* táncok bemutatását,¹⁵ jelzik ezek kapcsolódását a magyar néptáncokhoz. Már a bevezetőben is rögzítik, hogy *a magyar nép tánckészlete – mint minden művészete – főleg két gyökérből táplálkozott: az ősi hagyományból és a századok folyamán felülről, a műveltebb osztályokból alászállt örökségből.*¹⁶ Harmadik tényezőként az interetnikus kapcsolatokat jelölik meg: a más népektől származó táncokat meglátásuk szerint a magyar nép *vagy áthasonította, a maga képére és hasonlatosságára formálta, csiszolta őket, vagy kivetette magából.*¹⁷ A szerzők hármastagolása az eredetet illetően ugyan ma már nem állja meg a helyét, ugyanakkor világosan jelzi, hogy kezdettől számolnak a magyar néptáncok idegen eredetű elemeivel és a társastáncok kultúra hatásával. Ezt bizonyítja az is, hogy a kötetben a néptáncok taglalása előtt foglalkoznak *az úri táncok asszimilálásának* lehetőségével, menetével.¹⁸ A harmincas években még csak igen gyér forrásanyagra támaszkodhattak a kutatók, sem kinetográfia, sem pedig külföldi összehasonlító kutatások eredményei, sőt kellő számú gyűjtött példa sem álltak rendelkezésükre. Így a történeti rétegek, valamint a folklorizálódás feltárása igen nehézkesen haladt, de az összehasonlító vizsgálatokkal, illetve más társadalmi rétegek kultúrájának elemzésével a probléma megoldhatóan bizonyult.¹⁹ A szerzők következtetései az egyes táncok eredetével kapcsolatban a táncos formák által keltett benyomásokon alapulnak, a pontos szerkezeti vizsgálatok még hiányoznak.²⁰ Emellett azonban az adott táncon belül keveredő stílusok szétválasztásának lehetőségével kapcsolatban szkeptikusak és akkori tudásuk alapján nem tartják megállapíthatónak, hogy egy udvari-nemesi tánc pontosan mikor alakult néptáncná.²¹

Lajtha László és Gönyey Sándor a táncmesterek magyar néptáncra gyakorolt hatásával csak érintőlegesen foglalkoztak. Gyűjtőútjainkon szerzett tapasztalataikra hivatkozva

¹² Kodály 1937: 57.

¹³ Vö. Martin 1995: 9–10.

¹⁴ A munka a fejezet szerzői szerint sem törekszik teljességre (Lajtha – Gönyey 1937: 145).

¹⁵ Lajtha – Gönyey 1937: 145.

¹⁶ Lajtha – Gönyey 1937: 85.

¹⁷ Lajtha – Gönyey 1937: 85.

¹⁸ Lajtha – Gönyey 1937: 87–90.

¹⁹ Lajtha – Gönyey 1937: 87. A parasztság és az udvari-nemesi rétegek táncagyományai közötti közvetítő elemként a falusi-városi társadalom határán álló iparosokat, illetve a falvak nemességét említik meg. A szegényebb sorú kis- és középnemesség folklorizációs folyamatban betöltött szerepével kapcsolatos megállapítások igen figyelemreméltóak, ugyanakkor a későbbi kutatások részben rációznak vélekedéseire.

²⁰ Lajtha – Gönyey 1937: 87–88.

²¹ Lajtha – Gönyey 1937: 88.

állapítják meg, hogy a 19. században megszerkesztett magyar mütáncok átvételére ugyan nem került sor, de bizonyos néptáncok motívumaiban mintha érezhető lenne hatásuk.²² A szerzők a táncok elemeinek sajátos áramlását írják le a társadalmi rétegek között, amikor arra utalnak, hogy a 19. századi koreográfus-táncmesterek alapvetően a parasztság mozgásvilágát használták forrásul a nemzeti társastáncok megalkotásához, a parasztság azonban később „visszavette” ezeket a kissé már stilizált motívumokat és az újat művészi képzeletének kohójában addig tisztította, míg a neki idegen szellem polyváját kiszűrve, csak a magához valót tartotta meg. [...].²³ A néptáncok és társastáncok közötti kapcsolatokra az egyes táncfajták bemutatásánál folyamatosan utalnak a szerzők. Az eszközös férfitáncok egy csoportjáról például megállapítják, hogy *a botostánc [...] táncrajzfajtájában kell keresnünk az úri rend régi táncainak népvivé vált maradványait.*²⁴ A csárdás (*vegyes-páros-táncok*) rendszerbe foglalására még nincs lehetőségük, de kialakulásával kapcsolatban megjegyzik: *úgy látszik, hogy éppen a vegyes-páros-táncok körébe szivárgott a legtöbb idegen hatás [...]: lancier, pas de quatre, polka, keringő, stb.*²⁵ A szerzők tehát jelzik a csárdásban bekövetkező módosulásokat a társastáncok hatására, de a továbbiakban nem részletezik a kérdést. Megemlítik ugyanakkor, hogy a 19. századi magyar koreografált mütáncok is hatással lesznek a csárdásra.²⁶ Röviden szó esik a fogásmód átalakulásáról, megjegyezve, hogy az úri csárdás következménye ez.²⁷

A *Magyarság néprajza* „Tánc” fejezete sok kritikát kapott,²⁸ elsősorban leíró jellege, másrészt a zenétől és a szokásvilágtól való leválasztottsága miatt, mégis olyan szintézist nyújtott, amely bázisul szolgálhatott a későbbi, teoretikusan és módszertanilag már jóval megalapozottabb vizsgálódásokhoz.

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI ÉS AZ ÖTVENES ÉVEK

A II. világháború utáni években rögtön két olyan munka jelenik meg, amely hosszú évtizedekre meghatározza a magyar táncfolklorisztika szemléletét, módszertanát. Az 1947-ben Molnár István tollából megjelent *Magyar táncagyományok*, illetve a szintén 1947-es datálású, Lugossy Emma és Gönyey Sándor által jegyzett *Magyar népi táncok* című kötetek nemzetközi viszonylatban is kiemelkedőek, hatalmas terjedelemben fogják át az egész magyar tánc kultúrát.²⁹ Minden réteget, minden műfajt, és minden típust érintenek, így a folklorizált társastáncok is helyet kapnak az összefoglalásban. Gönyey történeti elemzésekbe nem bocsátkozik, a magyar népi táncok jellegének ismertetésekor azonban annyit megjegyez, hogy [...] *páros táncainkban is*

²² Lajtha – Gönyey 1937: 89.

²³ Különösen a verbunk esetében hívják fel erre a figyelmet a szerzők (Lajtha – Gönyey 1937: 89).

²⁴ Lajtha – Gönyey 1937: 118.

²⁵ Lajtha – Gönyey 1937: 139.

²⁶ Itt megemlítik a *kállai kettőst*, a *süveges táncot*, a *kacsintós táncot*, a *körmagyart* és a *palotást* (Lajtha – Gönyey 1937: 139).

²⁷ Lajtha – Gönyey 1937: 140.

²⁸ Vö. Martin 1995: 9.

²⁹ A kötetek méltatását lásd Martin 1977: 14–15.

maradtak fenn régi európai táncok magyarrá lett emlékei, amelyek azonban annyira áthasonultak, hogy eredeti alakjukra alig lehet ráismerni.³⁰

A II. világháború után kezdődő kutatások részben a korábbi gyűjtések feldolgozásai, eredményei. Másrészt viszont a negyvenes évek végétől kezdődően teljes módszertani, szemléletbeli átformálódás és intézményesülés következik be a magyar táncfolklorisztika „nagy nemzedékének” – Martin György, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Borbély Jolán, Lányi Ágoston, Maácz László, Belényessy Márta, Morvay Péter, Szentpál Olga, Szentpál Mária és mások – jelentkezésével.³¹ Ide kell sorolnunk Kaposi Edit munkásságát is, aki első gyűjtéseit közvetlenül a második világháború után végezte.³² A Bodroghköz táncéletét bemutató monográfiája³³ üdítő modernséggel, teljes komplexitásában (zenei, formai, funkcionális) kezeli a táncot, vizsgálja a tánc-hagyomány történeti aspektusait, elemzi a társadalmi környezetet, feltárja az átalakuló paraszti tánc-hagyomány folyamatát. Kaposi Edit a társastáncok és néptáncok közötti kapcsolatok vizsgálatának úttörője lett, sőt életének későbbi szakaszában a társastánc történetének első kimagasló magyar kutatójaként is ismertté vált.³⁴ Kaposi az 1947-ben megjelent tudományelméleti tanulmányában³⁵ amellet érvel, hogy a táncot társadalmi környezetével együtt, társadalmi szerepét (forma és funkció együttese), életét, jelentőségét feltárva kell vizsgálni. Az általa megfogalmazott társadalmi-funkcionális, illetve történeti szemlélet teszi lehetővé, hogy néptáncgyűjtései során fokozott figyelmet fordítson a társastáncok szerepére is.³⁶ Munkásságát annyira átszövi a társastánc kutatása, hogy kísérletet sem érdemes tenni e helyütt ennek összefoglalására.³⁷ A tudománytörténeti áttekintésben pusztán a legkorábbi munkák egy-egy elemére kívánom felhívni a figyelmet, azokra, amelyek a paraszti táncéletben megjelenő társastáncok vizsgálatában módszertani újdonsággal szolgálnak.

A bodroghközi monográfiában több helyütt is jelzi a modern táncok („túltáncok”) jelentkezését.³⁸ Nem csupán a pusztá megnevezésükre törekszik – mint sok későbbi munka –, hanem a társadalmi-funkcionális szemléletnek megfelelően a népszerűségük okára is igyekszik rávilágítani. A táncalkalmak átalakulásának bemutatásakor röviden kitér arra is, hogy az új táncok megjelenése egy-egy bálban kielezte az anyagi különbségeket a falu társadalmában – hiszen a tánciskola, táncmester megfizetésére nem mindenkinek tellett.³⁹ Hosszasan ecseteli a táncillemben városi hatásra bekövetkező változásokat is, sőt az átalakulás fontosabb lépéseit kisebb – néhány éves – periódusokra bontva tárgyalja. Hasonlóan szakaszolva mutatja be a táncrendben bekövetkező változásokat is.⁴⁰

³⁰ Lugossy – Gönyey 1947: 11.

³¹ Vö. Martin 1995: 9–10. Lásd még Ratkó 2010: 23.

³² Pesovár Ernő ajánlását és tájékoztatóját Kaposi munkásságáról lásd Kaposi 1999: 5–6.

³³ Kaposi 1999: 245–250.

³⁴ Kaposi Edit kutatói tevékenységét bemutatja Felföldi 1999: 238–244.

³⁵ *A néptánc kutatás újabb feladatai* (Kaposi 1947: 242–246).

³⁶ Felföldi 1999: 242.

³⁷ Kaposi Edit teljes irodalmi munkásságát, publikációs jegyzékét lásd Kaposi 1999: 221–237.

³⁸ Kaposi 1999: 25.

³⁹ Kaposi 1999: 21–24.

⁴⁰ Kaposi 1999: 42–47.

Kaposi Edit munkásságának korai éveiből érdemes még kiemelni a Maác Lászlóval közösen jegyzett és 1958-ban megjelent *Magyar népi táncok és táncos népszokások* című kötet. E munka az ötvenes évek végétől a magyar néptánckutatás alapvető kézikönyvének számított egészen Martin György hetvenes években megjelent újabb összefoglalójáig.⁴¹

A kötet nagy teret szán az átalakuló hagyományvilágnak, így foglalkozik a társastáncok megjelenésével is. A táncok parasztság életében betöltött szerepét vizsgálva a szerzők a következő megállapításra jutnak: *Táncünk nagy többségét a játékos- és mulatótáncok, modernebb kifejezéssel: társastáncok alkotják, melyek ma már 'csak' az emberi életöröm kifejezését szolgálják.*⁴² E gondolatmenet újdonsága a társastánc kifejezés tartalmi bővítése a „szórakozó táncok” irányába, amely a magyar tánc-kincs tradicionális elemeivel együtt választja le a polgári táncokat a hagyományos tánc-kultúra szertartásos, alkalmi táncairól. E tekintetben az új stílusú néptánc-kincs szórakozó táncai és a társastáncok között funkcióazonosság figyelhető meg, ennek kimondására azonban Kaposiék munkájában nem kerül sor.

A kötet igyekszik felvázolni a létező magyar néptánc-kincs kialakulásának történeti vázát. A szerzők maguk is hangsúlyozzák, hogy még csak nagyon kevés ismeretre támaszkodhatnak e téren, hiszen a Martin György- és Pesovár Ernő-féle történeti kutatások megkezdése előtt írták munkájukat. A páros táncok eredetét ugyanakkor a későbbi kutatási eredmények ismerete nélkül is nagy biztonsággal vezetik vissza a reneszánsz udvari tánc-kultúrára.⁴³ A történeti áttekintésben érintik a reformkor tánc-életének törekvéseit, a nemzeti társastánc megteremtésének kérdését. A társastáncok elterjesztésében a tánciskolák, vándor tánc-mesterek tevékenységét emelik ki. Működésük részletes feltárására ugyan nem vállalkoznak, de hangsúlyozzák az ilyen irányú kutatások fontosságát.⁴⁴ A folklorizálódott társastáncokról,⁴⁵ illetve a társastáncok néptáncre gyakorolt formai-szerkezeti hatásáról még csak kisebb részleteket közölhetnek, de lejegyzésük arról árulkozik, hogy a szerzők kezdettől fontosnak tartották ezek vizsgálatát is.⁴⁶ A kötet érintőlegesen megemlíti a társastáncok paraszti táncrendbe való beépülésének kérdését, valamint foglalkozik a tánc-ilem polgárisodásával is.⁴⁷ A könyv melléklettel zárul, amely számos eredeti forrást közöl, többek között a társastáncok terjedésével kapcsolatban is.⁴⁸

Szentpál Olga szintén klasszikussá vált csárdás-monográfiája néhány évvel a Kaposi-Maác-féle összefoglalás előtt, 1954-ben jelent meg *A csárdás. A magyar nemzeti tár-*

⁴¹ Felföldi 1999: 241.

⁴² Kaposi – Maác 1958: 9.

⁴³ Kaposi – Maác 1958: 67–69. Megállapításait többek között Apor *Metamorphosis*-ára és Csokonai munkáira alapozzák.

⁴⁴ Kaposi – Maác 1958: 99.

⁴⁵ Vö. a kötetben felsorolt táncokkal (Kaposi – Maác 1958: 86).

⁴⁶ Kaposi – Maác 1958: 86.

⁴⁷ Kaposi – Maác 1958: 117.; 119–122.

⁴⁸ Kaposi – Maác 1958: 198–236.

sastánc a 19. század első felében címmel. A kötet precíz összefoglalása a reformkor nemzeti táncért vívott küzdelmeinek. A korabeli sajtó elemzésével a szerző alapvetően arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért és hogyan lett a csárdásból magyar nemzeti társastánc. A politikai háttér – az osztrák uralom és a „német” táncok ellen a tánc eszközeivel történő tiltakozás – feltárása mellett Szentpál rávilágít a korabeli táncmes-terek, koreográfusok a társastánc helyesnek vélt formai sajátosságaival kapcsolatban folytatott küzdelmére, amelyben a tánc és nemzeti karakter vélt összefüggésének kérdése sejlik fel.⁴⁹ Szentpál Olga munkája természetesen nem kerülhette meg a néptánc és társastánc kapcsolatának vizsgálatát, jelen esetben a csárdásnak a parasztság és az elit között megfigyelhető „vándorlásának” következményeit hangsúlyozva. A kötelező ideológiai felhangtól eltekintve megállapításai igen értékesek ugyanazon tánc népi- és társastánc változatának kialakulását és szerepét illetően.⁵⁰

Szentpál Olgának az ötvenes években még megjelent néhány kisebb közleménye néptánc és társastánc témakörben. Az 1956-ban publikált *Keringő és polka a 19. században* című tanulmányában az általa, illetve a Belényessy Márta, Jakab Ilona és Lugossy Emma által gyűjtött folklorizálódott társastáncok adatait közli. A cikk különleges értékét az adja, hogy a dunántúli paraszti gyakorlatban élő számtalan keringő- és polkaváltozatot is megemlíti név szerint, bár ettől több információt sajnos nem tár az olvasó elé.⁵¹

A MAGYAR TÁNCFOLKLORISZTIKA KLASSZIKUS KORSZAKA

Kaposi Edit, Maácz László és Szentpál Olga mellett Pesovár Ferenc volt az, aki igen korán, már az ötvenes években behatóan foglalkozott a paraszti közösségekben megjelenő társastáncokkal. Az 1960-ban publikált *Táncmesterek a szatmári falvakban* című tanulmánya – kiegészülve Kaposi Edit két hasonló tárgyú írásával⁵² – máig is meghatározó és példaadó e tárgykörben. Az ötvenes évek második felében induló szatmári kutatások egyik indoka éppen az, hogy a térség táncélete igen korán kezdett polgárosodni és ez olyan változásokat eredményezett a paraszti tánc kultúrában, amely magára vonta a táncfolkloristák figyelmét. A tanulmány elsősorban a folklorizálódás jelenségére hívja fel a figyelmet.⁵³ Emellett taglalja a táncmesterség kialakulását történetét, funkcionális különbséget téve a táncmester mint előtáncos és a táncmester mint tánc tanár között.⁵⁴ Pesovár szintén klasszikussá vált – *A magyar nép táncélete* című (1978) – munkájában hosszabban is foglalkozik a tánciskolák szerepével, kiemelve, hogy az intézmény a tánc tanulás korábban nem jellemző, szervezett formáját valósítja meg a paraszti világban. A tánciskolák paraszti táncéletre gyakorolt hatásáról szóló szakaszban ő is a polgári illemszabályok terjedését emeli ki, illetve megemlíti a lokális társadalom eltérő anyagi helyzetű csoportjai közötti összetűzéseket egy-egy mulatság alkalmával a

⁴⁹ Szentpál 1954:14–19.; 55.

⁵⁰ Szentpál 1954: 55.

⁵¹ Szentpál 1956: 76.

⁵² Kaposi 1970; 1973.

⁵³ Pesovár 1960: 309–311.

⁵⁴ Vö. Lajtha – Gönyey 1937: 136.

táncokat illetően. A néptáncok és társastáncok közötti kölcsönhatással kapcsolatban megerősíti a táncmesterekről szóló tanulmányában tett megállapításokat: [...] *a műtáncok egyes motívumai – amelyekhez az egyes vidékek néptáncaiból is merítettek a félnépi táncmesterek és kontárok – termékenyítőleg hatottak a hagyományos táncokra.*⁵⁵ A 19. századi műtáncok megtanult formájukban csak a tánciskolai oktatást lezáró vizsgabálok jelentek meg és csak egyes motívumaik szintjén éltek tovább a csárdásban vagy a verbunkban. Sohasem maga a koreográfia, hanem csak a tánc egy-egy motívuma folklorizálódott, ellentétben a nem műtánc eredetű egyik-másik társastánccal (például különböző polkaváltozatokkal). Pesovár Ferenc külön fejezetet szentel a paraszti táncéletben újabb keletű táncos szórakozási forma, a bál ismertetésére.⁵⁶ Minthogy a bál udvari-polgári eredetű intézmény, feltárja annak kialakulását a nyugat-európai uralkodói udvarokban, kiemelve, hogy Magyarországon Mária Terézia korában kezdtek terjedni. A paraszti közösségekben a bál megjelenését a táncmesteri tevékenységgel hozza összefüggésbe. Igen részletesen foglalja össze a paraszti közösségek báljainak típusait, a forgatókönyvét, a különböző alkalmakat, helyszíneket és a társadalmi összetételt.

Martin György a magyar táncfolklorsztika második világháború utáni nemzedékének meghatározó alakja, a néptáncstudomány elméleti és módszertani megalapozója.⁵⁷ Összehasonlító tánc történeti kutatásai során a táncot olyan – időbeli, térbeli, társadalmi – komplexitásban kezeli, amely máig maradandó példájává vált a hazai és európai tánc kutatásnak. A tradicionális paraszti tánc kultúra történeti fejlődésének megrajzolásakor – történeti forrásokra és recens anyagokra támaszkodva – társadalomtörténeti szempontokat érvényesít, figyelembe veszi az egyes társadalmi rétegek kultúrák táncéletének sajátosságait, a közöttük lévő kapcsolatokat, kontaminálódásukat, egymásba való átmenetüket.⁵⁸ A 19–20. századi magyar paraszti tánc kultúrát érő hatások között a nemesi-polgári társastáncok befolyásával is számol és bár ő maga ez utóbbiak elemzését nem vállalta, a vizsgálatok elvégzésének fontosságát rendszeresen hangsúlyozza. A hagyományos tánc készletben egymásra épülő történeti rétegek kutatása Martin álláspontja szerint nem lehet teljes a polgári társastáncok, illetőleg azok folklorizálódott változatainak értelmezése nélkül.⁵⁹

Tánc történeti vizsgálódásai során a paraszti és az udvari-nemesi tánc kultúra közötti kapcsolatok kimutatását formai-szerkezeti szempontok alapján a középkori lánc-, füzér- és körtáncok⁶⁰ elemzésével indítja. Az udvari tánc kultúra „alászállásának” és széles körű elterjedésének bizonyítékait az európai tánc folklór még élő táncai-

⁵⁵ Pesovár 1978: 25.

⁵⁶ Pesovár 1978: 39–46.

⁵⁷ Martin 1979: 21–23.

⁵⁸ Martin 1995: 9–10.

⁵⁹ Martin 1995: 6.

⁶⁰ Vö. Martin 1979: 310–328.

val igazolja.⁶¹ Igen részletesen foglalkozik a francia reneszánsz *branle*-ok terjedésével, illetve a magyar tánckincsbe való beépülésével.⁶² Foglalkozik az újkori, kötetlen, individualitásnak teret engedő európai párostánc-divat hatásaival is, ezen a téren azonban az igazán átfogó eredményeket Pesovár Ernő éri el. Az udvari táncok hatásának kérdését legközelebb a 18–19. századi tánc-történeti folyamatoknál veti fel: a nemesi-polgári társas élet szabályainak, ízlésének elterjedése az individuális páros táncok „megmerevedését”, szabályozását, lekötését eredményezi – főképp a nyugat-európai táncfolklorban. E fejtegetésben tehát Martin a társastáncokat mint szabálykövető és kötött szerkezetű táncokat írja le, amelyek e szerkezeti tulajdonságokat örökítik át a néptáncokra – amennyiben hatással vannak rájuk.

Martin György felállítja a különböző európai táncdivathullámok kronológiáját és kiemeli ezek kulturális integráló vagy differenciáló szerepének váltakozását. Megállapításai szerint például az európai forgós-forgató páros elterjedése Magyarországon egységesítette a tánckultúrát és a különböző regionális változatok ellenére is egységes karaktert kölcsönzött a magyar népi tánckultúrának. A későbbi nemesi-polgári társastáncok terjedése azonban megállapításai szerint differenciálja a korábbi egységet:⁶³ *E divathullámok részleges hatása felmorzsolhatja egy-egy terület régi tánckultúráját, míg más vidékekig el sem jutva, érintetlenül hagyja azokat.*⁶⁴ Ennek a jelenségnek az értelmezésére Martin számos recens példát hoz, amelyek nem csak divathullámok terjedésére és hatására, a két tánckultúra kapcsolatára, hanem a paraszti életközösség kulturális asszimiláló erejében bekövetkező változásokra is rávilágítanak. Szatmár esetében például a társastáncok olyan korai fázisban (már a 19. század végén) érik el a paraszti tánckultúrát, hogy utóbbi még képes ezek asszimilálására, folklorizálására. A dél-dunántúli kutatások⁶⁵ eredményeinek értelmezésekor Martin arra hívja fel a figyelmet, hogy a társastáncok beépülését a hagyományos tánckészletbe a funkcióazonosság mértéke is meghatározza: a térségben a hagyományos pásztorkultúra felbomlása a régi stílusú tánckultúra (kanásztáncok, ugrósok) újbóli kivirágzását eredményezte, amelynek során a szórakozó – mulatsági funkciót betöltő – hagyományos táncok háttérbe szorulnak, az archaikus, szokásalkalomhoz kötődő, ennél fogva ellenállóbb táncok viszont megmaradnak.⁶⁶ Ez a megjelenő társastáncoknak a szatmáritól elütő talajt biztosít és más hatással jár: *A régi kanásztánc-ugrós táncanyag tempóbeli, metrikai, sőt motívumkincsbeli sajátosságai itt különösképpen a polka különböző fajtáinak terjedését és folklorizációját eredményezik. A polgári társastáncok hatása itt a divattáncok egy meghatározott csoportjának hasonítására, átalakítására, illetőleg a kanásztánc-ugrós tánc-típussal való keveredésre szorítkozik elsősorban.*⁶⁷

⁶¹ A keleti magyar népcsoportoknál megfigyelhető leánykarikázó, ugrós, illetve egyes gyermekjátékok őrzik az európai tánckultúra ezen korszakának emlékeit (Martin 1980: 45).

⁶² Többek között Martin 1973: 101–123.; 1980: 46–69.

⁶³ A 20. század második felében azonban a polgári hatások a felbomló paraszti kultúrával szemben ismét integráló szerepet töltenek be.

⁶⁴ Martin 1970: 12–15.

⁶⁵ Lásd Halmos – Lányi – Pesovár 1988.

⁶⁶ Halmos – Lányi – Pesovár 1988: 11.

⁶⁷ Martin 1970: 13.

Erdéllyel kapcsolatban a társastáncok terjedésének sajátosságait is kiemeli: itt a polgári táncdivatok főként nem a tánciskolák révén, hanem közvetlen átvétel útján terjedtek a spontán városi hatás, illetve a szászokkal való kapcsolat révén. Így a társastáncok terjedése nem is annyira intenzív, egészen az első világháborúig. A háború után viszont egyre nagyobb arányban jelennek meg, de önálló táncciklust alkotnak. Martin kiemeli, hogy folklorizálódásuk igen nagymértékű: *Itt még olyan táncok is átesnek a folklorizálódás szűrőjén, mint a keringő, amelyet másutt a paraszti táncizlés teljesen elutasított vagy csupán a tánciskolában megtanultak szürke utánzására, utánérzésére kárhoztatott.*⁶⁸

Martin György a táncdivatok integráló-differenciáló hatásának vizsgálata mellett az interetnikus kapcsolatok elemzésének fontosságát is hangsúlyozza, nem csak a tradicionális, hanem a társastáncok esetében is.⁶⁹ Interetnikus kapcsolatként értelmezi a táncdivatok terjedését is, amelyek azonban mindig más hatással vannak a már hagyományosnak tekinthető addigi tánckincsre. A 18–19. századi történelmi társastáncok terjedésének következményével kapcsolatban például megállapítja: *Az új tánc típusok interetnikus kapcsolatai más irányúak, mint a régieké: szorosabb szálakkal fűződnek a közép- és nyugat-európai, mint a dél- és kelet-európai tánckincshez. A reneszánsz kori Nyugat-Európából hódító útjára induló, meg-megújuló párostáncdivat-hullámok lassú felszívódása a XVIII–XIX. századra már a telítettség állapotát eredményezte. Ezek a hatások végül is magyar nemzeti párostáncra asszimilálódnak, a csárdássá érlelődve hódítják meg és teszik véglegesen újkori-európai jellegűvé tánc kultúránkat.*⁷⁰ Martin kiemeli azt a tényt is, hogy a magyar táncművészet nem csak passzív befogadó, hanem az új magyar táncművészet közvetítő szerepet is betölt Kelet-, Délkelet-Európa felé. Az interetnikus kapcsolat természetesen szintén differenciáló tényező lehet, hiszen nem érintheti az ország valamennyi közösségét. Példaként említi meg, hogy a bukovinai székelyek tánckincsére a lengyel és német közvetítésű társastáncok voltak nagy hatással, vagy például a Rábaköz táncművészetét az osztrák társastáncok befolyásolják.⁷¹

Martin természetesen foglalkozik a társastáncok táncéletben betöltött szerepével is, bár a mélyreható elemzést nem vállalhatja. Felhívja a figyelmet arra, hogy a táncrendezés spontaneitásának elvesztése a polgárosodás egyik jele lehet.⁷² A társastáncok hagyományos táncrendbe történő beépülésének mikéntjéről is közöl példákat és a kérdés további vizsgálatára buzdít.

A körtánc monográfiában a körcsárdás kialakulása és vizsgálata során elemzi behatóan a polgári táncművészet hatását. Megállapítja, hogy az egész nyelvterületen – főként tánciskolai közvetítéssel – elterjedt forma inkább a korábban polgárosuló vidékek táncéletére jellemző.⁷³ A körcsárdás-divat kialakulását két olyan táncszociológiai⁷⁴

⁶⁸ Martin 1970: 14.

⁶⁹ A tematikus összehasonlító kutatások és interetnikus kapcsolatok vizsgálatának európai viszonylatban is kimagasló alkotása a körtánc-monográfia: Martin 1979.

⁷⁰ Martin 1970: 40–41.

⁷¹ Martin 1970: 16–17.

⁷² Martin 1970: 29–34.

⁷³ Martin 1979: 241. Hozzáteszi, hogy a körcsárdás kialakulásában és terjedésében szerepet játszik a reformkori táncművészi törekvés által megalkotott *Körmagyar* is.

⁷⁴ E szemléletmód felvetése szintén igen újszerű, de csak igen kevés követőre talál.

tényezőhöz köti, amelyek a társastáncok terjedését és táncrendbe való beépülését is magyarázhatják: (1.) A parasztság táncudásának, tánckészségének csökkenése nem jár együtt a tánc kedv csökkenésével.⁷⁵ (2.) Ismét vonzalom támad a kollektív táncformák iránt. Martin szerint ez az igény a 18–19. századi nemesi-polgári táncművelésben is jelen van és mintegy válaszként értelmezi az individuális párostánc-divatra.⁷⁶

Martin György a magyar tradicionális táncművelésben interetnikus kapcsolatok eredményeként, táncdivat-hullámok keretében megjelenő táncokat, társastáncokat a magyar néptáncok közé sorolja.⁷⁷ Hangsúlyozza, hogy a vegyes rétegbe sorolás oka nem az idegen eredet – hiszen ez a szempont a régi és új stílusréteg táncjai esetében is fennállhatna –, hanem asszimilációjuk, folklorizációjuk alacsony szintje és elterjedésük esetlegessége. Martin György munkássága évtizedekre irányt mutatott a szakmának, szemléletmódja napjainkig is meghatározza a magyar táncfolklorisztikai kutatásokat.⁷⁸ A magyar táncművelésbe beépülő társastáncok vizsgálatával kapcsolatos úttörő munkái – Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Kaposi Edit kivételével – azonban sokáig nem kerültek be a kutatások fő áramába. A sokat hangoztatott funkcionális elemzés éppen a megjelenő társastáncok esetében maradt csonka.

A néptáncok és a társastáncok közötti kapcsolatok elemzésében Kaposi Edit mellett Pesovár Ernő jutott a legmesszebb a nagy tánckutató nemzedék tagjai közül. Pesovár Ernő munkásságának egyik legmeghatározóbb része a magyar néptáncok történeti rétegeinek feltárása szöveges források és korabeli táncábrázolások elemzését is bevonva, amelynek során a különböző táncnyelvek közötti kölcsönhatás és az interetnikus kapcsolatok problémakörét is érintette. A kutatások szintéziseként megalkotott néptánc-definíció így jelentősen kiterjesztette a korábbi meghatározások kereteit és új értelmezési szempontok felé nyitott utat: *A néptánc nem más, mint a különböző történeti korszakokban gyökerező, de a hagyományban egymás mellett élő táncstílusok és táncstílusok összessége.*⁷⁹

Pesovár Ernő számos tanulmánya foglalkozik a régi és új stílusú néptáncok és az ezeken belüli táncstílusok kialakulásával. Sikerült feltárnia azt a táncművelési folyamatot, amely Nyugat-Európában, Franciaországban vette kezdetét és a táncdivat megdöbbentően gyors terjedésének köszönhetően radikálisan átalakította a korabeli Nyugat- és Közép-Európa táncéletét. *A zárt összefogódzású forgós forgató páros táncok* divatja – amely a középkori *lanc-, füzér- és körtáncok* gyakorlatát váltja fel⁸⁰ – Magyarországra eljutva hasonló nagyságrendű változásokat okozott hazánk táncművelésében.

⁷⁵ *Az újabb polgári táncokénál mozgásigényeik még magasabbak*, ez a tény kedvez a körcsárdás terjedésének (Martin 1979: 241.; Vö. Kaposi 1999: 21–23).

⁷⁶ Martin 1979: 241.

⁷⁷ Martin 1970: 41.

⁷⁸ Voigt 1993: 23–32.

⁷⁹ Pesovár 2003: 7.

⁸⁰ Vö. Martin 1979: 13.

Pesovár helyesen ismeri fel, hogy amennyiben a korabeli tánckincs módosulásának háttérben idegen – és divatjelenség eredményeképpen megjelenő hatás sejthető, az európai divatirányzatok közvetítésében szerepet játszó társadalmi rétegek (arisztokraták és polgárok) tánckultúráját kell bevonni az elemzésbe:⁸¹ *Mindenekelőtt arra a kérdésre keressünk választ, hogy mikor jelent meg a zárt összefogódzás és a páros forgás az európai és a hazai tánc történetben. A kérdés megválaszolásában a társastáncok történetére [...] támaszkodhatunk.*⁸² Ennek okán Pesovár tüzetes vizsgálat alá veszi a reneszánsz korszak nyugat-európai társastánc-életét, többek között a *volta* kialakulását, elterjedését és hatását (például a táncillemben).⁸³ Minthogy a reneszánsz udvari életben megjelenő és konszolidálódó *volta* eredetileg a paraszti táncagyományból származik,⁸⁴ Pesovár Ernő a különböző társadalmi rétegek tánckincsének folyamatos egymás közötti vándorlására hívja fel a figyelmet.⁸⁵ Jóllehet az egyes elemek kiindulási helye nem teljesen világos a fejtegetésben, Pesovár célja nem is a nyugat-európai társastánc történetének megírása volt.

*A forgós-forgató karakterű páros formai sajátosságait és e szerelmi páros felszabadult magatartását jellemző történeti források alapján kirajzolódnak tehát annak a nagyhatású táncáramlatnak a körvonalai, mely döntően meghatározta a néptánc és társastánc további történetét, minden korábbi hagyományt háttérbe szorító szerepét.*⁸⁶ Nyugat- és Közép-Európában ugyanis ez a szerelmi páros tánc lesz a legmeghatározóbb tánc típus, amelyből a későbbi új stílusú néptáncok és társastáncok is származnak.⁸⁷ Pesovár tehát érzékletesen emeli ki a két táncnyelv közös gyökerét, megemlítve azt is, hogy míg a nyugat-európai táncéletben az eredetileg individuális páros tánc egyre inkább kötött szerkezetűvé, szabályozottá válik a paraszti táncéletben is (kivéve a svéd és norvég táncfolklórt),⁸⁸ addig Közép-Európa hosszabb ideig őrzi ezen táncok individuális jellegét. Az új tánc típus megjelenésének fontosságát kiemelve megállapítja, hogy a zárt összefogódzású forgós forgató páros táncok elterjedése meghatározta a néptánc későbbi fejlődési irányait, de ugyanígy a társastáncok jellemző vonásait is: *[...] E sokrétű, gyökereiben szerteágazó, népi-nemzeti táncstílusok európai példáiként a keringőt, a mazurkát és a polkát idézhetjük. Mindegyikben megragadhatók ugyanis az előzményei a korábbi hagyománynak, s jól szemléltetik a népi-nemzeti táncok kialakulását, valamint azt, hogy mint divatos társastáncok szélesebb körben is elterjednek.*⁸⁹

⁸¹ Pesovár 2003: 7.; 69.

⁸² Pesovár 2003: 55.

⁸³ Pesovár bőséges európai kitekintést ad a tánc történetéről, tilalmáról, fejlődéséről (Pesovár 2003: 55–59.; vö. Pesovár – Lányi 2002: I. 6–31.; Pesovár 1997: 31.; Felföldi – Pesovár 2001: 169). Pesovár több tanulmányában is részletesen foglalkozik a tánc tilalmakkal (Pesovár 1997a: 36–37).

⁸⁴ Felföldi – Pesovár 2001: 169.

⁸⁵ Pesovár 2003: 56.; vö. Pesovár 1997a: 37; 47.

⁸⁶ Pesovár 2003: 62.

⁸⁷ Pesovár 2003: 62.

⁸⁸ Pesovár itt olyan 19. századi leírásokra, illetve az azokat közlő szakmunkákra hivatkozik, amelyek például a *Landler* rögtönzött, csalogató formáját örökítik meg (Pesovár 2003: 63). A *Landlert* a szakirodalom a későbbi bécsi keringő egyik lehetséges népi előzményeként tartja számon. Vö. Pesovár 1997a: 49–54.

⁸⁹ Pesovár 2003: 69. Vö.: Pesovár 1997a: 56.

Pesovár Ernő a későbbi korok tánc-történeti jelentőségű tendenciái közül a kontratáncok 17. századi megjelenését, majd a kötött szerkezetű, szabályozott társastáncok 19. századtól tetten érhető, egyre erőteljesebb asszimiláló hatását emeli ki részletesebben. Előbbi a hagyományos tánc-kincs szerkezeti átalakulását, utóbbi annak leegyszerűsödését, végső soron felszámolódását eredményezi.⁹⁰ Ezzel kialakul a nyugat-európai paraszti tánc-kincs utolsó nagy divatáramlata, a *szabályozott szerkezetű, kötött páros táncok* gyakorlata.⁹¹ A késő újkori nyugat-európai paraszti táncélet alakulásával – amelyet tehát a magasabb társadalmi rétegek tánc-kultúrájának egyre erősebb asszimiláló hatása jellemez – kapcsolatban igen markáns a véleménye: *A nyugat-európai tájak gyors ütemben fejlődő, polgárosuló parasztsága [...], asszimilálva a felsőbb rétegek társastánc-kultúráját, hamar eljutott az újkori fejlődés – dekadenciának is nevezhető – csúcsára. A kontratáncok, a rafinált, vonuló táncos térjátékok, a kötött párostáncok váltak egyed-uralkodóvá táncéletében.*⁹²

Az egyetemes tánc-történeti folyamatokat Pesovár Ernő a magyar tánc-kultúra történeti vizsgálatában hasznosítja igazán. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a Nyugat-Európából kiinduló tánc-divat hullámok nem csak új tánc-típusokat hozhatnak létre, hanem a régiéket is alakíthatnak: *Az ugrós páros természetesen nem csak a korábbi tradícióban gyökerező szálakat, hanem az újabb táncáramlatok hatását is őrzi. Így például a két pár által járt csillagforma, a kis körök és helycserék valószínűleg a 17. századtól fokozatosan tért hódító kontratáncok jegyeit tükrözik.*⁹³ Az ugrós párossal kapcsolatban a *táncos széptevést*, a tánc közbeni udvarlás módját, azaz a kézátadás jelentőségét e párostánc-típus udvarló-szerelmi karakterének körvonalazásában Pesovár szerint azért kell hangsúlyozni, mert meggyőződése, *hogy e páros forma lényegét éppen ez, az udvari tánc-kultúrában gyökerező s az etikett által szabályozott magatartás határozta meg.*⁹⁴ Az udvarlásnak ezt a visszafogottabb, szelídebb formáját szorítják háttérbe a magyar gyakorlatban is a zárt összefogódzású forgós-forgató páros táncok. Pesovár számos tanulmányában érzékletesen, korabeli képi ábrázolásokat, leírásokat, verseket, dalokat elemezve mutatja be ennek a divatnak a magyarországi és erdélyi terjedését,⁹⁵ jóllehet a forrásokban jegyzett táncok társadalmi rétegekhez való kötése sok esetben bizonytalan.⁹⁶ A források elemzése alapján nem teljesen világos az ugrós páros, illetve a zárt összefogódzású forgós-forgató páros csalogatós elemeinek kapcsolata sem, ugyanakkor Pesovár kísérletet tesz ennek a zavarnak a feloldására. Egyéb tanulmányaiban is toposz-

⁹⁰ Pesovár 1980a: 9.

⁹¹ A három nagy formai csoport tehát, amelyek Pesovár szerint a korabeli társadalom szociális viszonyait is jellemzik, a következők: (1.) *lánc-, füzér-, körtáncok*. (2.) *individuális, szabad férfi- és páros táncok*. (3.) *szabályozott szerkezetű, kötött páros táncok*.

⁹² Pesovár 1980a: 9.

⁹³ Pesovár 1997a: 34.; 1964: 69.

⁹⁴ Felföldi – Pesovár 2001: 169–170.; Pesovár 1997a: 30–31. A táncnak ez az udvarló jellege és a mozdulatok is a nyugat-európai *gaillarde*-ot és *courante*-t idézik. (Pesovár 1970: 34.; 1980a: 275).

⁹⁵ Eredményei nagy ívű összefoglalásának – *A magyar tánc-történet évszázadai* – címe is jelzi, hogy Pesovár a magyar tánc-kultúra egészét tekinti át forráselemző kötetében, így sokkal jobban érzékelhetővé válik a tánc-kultúra társadalmi határokat átlépő egyetemessége.

⁹⁶ Ez felmerül például a Balassi Bálint által megénekelte, vagy akár általa járt tánc-csalogatásban is. A leírt csalogatós motívum eredete nem világos (vö. Pesovár 1980c: 271–272.; 2004: 13).

ként tér vissza a magyar tánckincsben egymás mellett élő, de eltérő karakterű és eredetű páros táncaink csalogatós jellegének problematikája. A Pesovár által elemzett és a páros táncokra vonatkozó történeti forrásanyag jelentős része olyan táncokról számol be, amelyek a megőrkítés pillanatában többnyire az udvari körök kultúrájának a részei voltak,⁹⁷ a későbbiekben viszont a magyar táncfolklór elemeivé váltak. E tekintetben igen értékesek Pesovár fejtegetései a csalogatós formula szimbolikáját (a szelíd madarat üző ragadozó képe) illetően.⁹⁸ Vizsgálódásunk tárgya szempontjából azonban még lényegesebb, hogy az említett formula eredetét Pesovár visszavezethetőnek véli abba a történeti korszakba, amelyben vélhetően a köznépi táncok és az udvari táncok (társastáncok) még nem különültek el, a későbbiekben viszont a formulát mindkettő továbbvitte.

Pesovár Ernő tánc történeti vizsgálódásai az új stílusú néptánckincsünkkel folytatódnak, amelyek szintén nem nélkülözik az udvari, társasági táncokkal való kapcsolódási pontok kimutatását. *A magyar tánc történetben a XVI. század végétől tudjuk nyomon kísérni a zárt összefogódzással párosult frei werbetanz fokozatos térhódítását, melynek hatására létrejött a régi stílus elemeit is magába olvasztó új táncstílusunk, a verbunk és a csárdás.*⁹⁹ Az új stílusréteg kialakulásával kapcsolatban Pesovár megemlíti, hogy abban természetesen nagy szerepe volt a már meglévő páros tánc hagyományoknak, de alapvetően az északi és nyugati szomszéd népek, valamint a nemesi-polgári rétegek által közvetített újabb európai táncdivatoknak köszönhetően alakul ki. A 18–19. századi magyar tánc kultúra alakulásában egyre nehezebben lehet szétválasztani a különböző társadalmi-származási szálakat, a paraszti és a nemesi-polgári tánc kultúra egyre bonyolultabban kapcsolódik össze – részben tudatos, reformkori nemzeti törekvések eredményeképpen –, amely végső soron egy egységesülő nemzeti tánc kultúra kialakulását eredményezi.¹⁰⁰ Ebben a folyamatban a paraszti tánc kultúra, mint forrásanyag jelentős szerepet játszik,¹⁰¹ de nem egyenrangú félként vesz benne részt. Ennek következményei a 19. század végétől láthatóak egyértelműen, amikortól a paraszti közösség polgárosulása saját tánc kultúrájának felbomlását eredményezi majd.

Pesovár Ernő külön tanulmányt szentelt a lengyel eredetű történelmi társastáncok és a reformkori magyar tánc kultúra közötti kapcsolat elemzésének.¹⁰² E munkájában részletesen mutatja be a történelmi társastáncok egymást követő áramlatait, illetve ezek hatását a magyar paraszti táncéletben (például: lakodalmi gyertyástánc, párna-

⁹⁷ Lásd Pesovár tanulmányát a páros táncok történeti problémáiról a Kárpát-medencében (Pesovár 1972: 56–62).

⁹⁸ Pesovár 1972: 58.

⁹⁹ Pesovár 1964: 69–70.

¹⁰⁰ Halmos – Lányi – Pesovár 1988: 576.

¹⁰¹ Vö. Martin 1995: 8.

¹⁰² Pesovár Ernő *Lengyel táncok hatása a reformkorban* c. tanulmánya (1965), majd az itt leírtakat megerősíti és kiegészíti *A lengyel tánczene és a társastáncok hatása a csárdásra* című tanulmányában (1980b).

tánc, lakodalmi osztótánc).¹⁰³ Ezt követően hosszasan elemzi két lengyel társastánc, a *krakowiak* és a *mazurka* több évszázadon keresztül érvényesülő jelentős hatását a magyar paraszti táncagyományban. Megállapításai szerint a két tánc hatása elsőként a magyar nemzeti társastánc megalkotásának folyamatában érhető tetten – mint inspiráló példák – majd ezt követően jelentkezik hatásuk a parasztságnál.¹⁰⁴ Pesovár részletesen elemzi a *krakowiak*-ritmus zenékben, illetve a népies dalirodalomban kimutatható nyomait, és számos népdalt felsorol, amelyek e ritmusképletet őrzik. Rendkívül fontos megállapítása, hogy a *krakowiak* dallamokat elsősorban a Nyugat-Dunántúlon gyorscsárdásként is játszották, más vidékeken pedig alkalmas volt közepes, illetve friss tempójú párostánc kísérőjének.¹⁰⁵ A *krakowiak* zenei sajátosságainak vizsgálata a csárdás gyors és lassú változatainak kialakulására (a csárdás a tánc típus különböző változatainak későbbi összefoglaló elnevezése), elkülönülésére és regionális sajátosságaira is jobban rávilágított.¹⁰⁶

Pesovár a csárdás és a polgári tánc kultúra kapcsolatának következményeit több más tanulmányában is felveti. A lassú csárdás terjedését például több alkalommal is összefüggésbe hozza a táncélet polgárosulásával.¹⁰⁷ Több helyütt értekezik a nemzeti társastánc kialakításának folyamatáról is, amelyben kiemeli a verbunk karakterű páros táncok jelentőségét és hatását is.¹⁰⁸ A 19. század első felének nemzeti törekvései eredményeképpen a tánc kultúra „nemzeti” jelző alatti egységesülésének lehetünk tanúi, a csárdás pedig (továbbra is mint egy igen sokféle változathoz álló tánc típus összefoglaló megnevezése)¹⁰⁹ alkalmas volt arra, hogy magában egyesítse a paraszti és a nemesi polgári táncagyományt.¹¹⁰

A társastáncok új hullámának 19. század végi, századforduló tájii megjelenését Pesovár a korábbi táncdivatok hatásával összevetve annyiban tekinti más jelenségnek, hogy ezek a paraszti társadalom integráns kultúrájának elerőtlenedése idején jelentkeznek. Ekkor a paraszti táncagyomány már csak egyre kisebb mértékben tudja asszimilálni az új táncokat és noha megindul bizonyos szintű folklorizálódásuk, igazi beépülésükre már nem kerülhet sor.¹¹¹ A társastáncok, illetve a 19. század folyamán szerkesztett magyar műtáncok folklorizálódásának részletei nem tartoztak a kutatások fő irányába – bár filmre

¹⁰³ Pesovár 1965: 164–165.; 1997a: 46.; 2004: 15.; Felföldi – Pesovár 2001: 179. Pesovár Ernő az említett szertartásos lakodalmi táncokat nem sorolja be egyik stílusrétegbe sem (Pesovár 1964: 70). A *párnatánc* egyik első korai tudományos leírását – amely a társastáncokkal való kapcsolatot még nem emeli ki (Lajtha – Gönyey 1937: 105–106).

¹⁰⁴ *A krakowiak jegyeit elsősorban a tánczenében, a mazurka sajátos hatását pedig a nemzeti társastáncá lett műtáncban tudjuk nyomon követni* (Pesovár 1965: 165).

¹⁰⁵ Pesovár 1965: 165–167.; 1980b: 295–302.

¹⁰⁶ Pesovár 1965: 168. Vö. Pesovár 1985: 17–29.

¹⁰⁷ Vö. Pesovár – Lányi 2002: I. 29.; Pesovár 1980b: 299–300.; 1997a: 67.

¹⁰⁸ Pesovár 1997a: 66–67.; Felföldi – Pesovár 2001: 204. A verbunk karakterű páros tánc báli életéről lásd Pesovár 1985: 22–23. Kiemelendő itt is, hogy a verbunk szolgáltatja majd a nemzeti társastánc formanyelvét, karakterét.

¹⁰⁹ Vö. Martin – Pesovár 1954: 147. Itt arról számol be a szerzőpáros, hogy az ún. *bokázó csárdás*, illetve *tulipáncsárdás* tulajdonképpen műtánc és nem is a klasszikus értelemben vett csárdás.

¹¹⁰ Pesovár 1980a: 286.; 1985: 24.; Martin – Pesovár 1954: 145–147.

¹¹¹ Pesovár – Lányi 2002: I. 6.

vételük igen sok esetben megtörtént –,¹¹² viszont tanulmányainak vonatkozó szakaszai-ban Pesovár utal azokra a jelenségekre, amelyek során a társastáncok (és zenekíséretük) hatása megjelenik a hagyományos táncok motívumkincsében.¹¹³ E kérdés mélyreható-ban csak a csárdás kialakulásával kapcsolatban jelenik meg a kutatásokban.¹¹⁴

A század második felében a terepkutatások alkalmával Pesovár Ernő és gyűjtőtár-sai dokumentálják az átalakuló paraszti táncélet főbb eseményeit – még lehetőségük volt a polgári társastáncok terjedésének, hatásának recens vizsgálatára. Vas megyei kutatásait összefoglalva ekként vélekednek ennek fontosságáról: *A táncélet struktú-rájának ez az országos átlaghoz viszonyított korai átalakulása, az egyes rétegek ará-nyainak megváltozása tehát bizonyos mértékig rendhagyó vizsgálati módot igényel. Rendhagyót annyiban, hogy a tánc hagyományunk régi és új rétegét képviselő tánc típu-sok mellett fokozott mértékben kell foglalkoznunk azokkal a polgári és idegen eredetű táncokkal, melyek stílusjegyeik alapján részben vagy egészen elhatárolhatóak ugyan a magyar néptánc történetének és alakulásának fő vonulatától, de a táncéletben betöl-tött szerepük egyértelműen jelzi, hogy szerves részei tánc kultúránknak.*¹¹⁵ A Vas megye tánc- és zenei hagyományairól készült monográfia azért kiemelkedő a társastáncokra vonatkozó kutatások sorában, mert egyrészt önálló fejezetet szán a társastáncok bemu-tatásának, folklorizálódott változataikról pedig fényképeket és kinetogramokat közöl, másrészt a városi tánc hagyományt, a korszak városban divatos társastáncait is bemu-tatja.¹¹⁶ Egyéb kutatásai során rögzítik a falvakban működő tánciskolák, táncmesterek tényét és megállapításokat tesznek hatásukra vonatkozóan.¹¹⁷ A táncéletben megjelenő új táncok vizsgálatával kapcsolatban Martin és Pesovár a Szabolcs-Szatmár megyei monografikus táncutató munka eredményeinek összefoglalásakor az alábbi megállá-pításokat teszi: *Nem hanyagoltuk el a mai táncéletben uralkodó szerepet betöltő fiatal-ság sok esetben egészen új tánc hatásokkal átszőtt tánc kultúrájának a rögzítését sem. [...] A hagyományos táncokon kívül – bár kisebb mértékben – de foglalkoztunk a tőr-táncokkal (társas táncok) és a táncmesteri gyakorlat jelentőségével és hatásával is.*¹¹⁸ Ez tulajdonképpen a megjelenő társastáncok megnevezését (ez olykor el is marad), a táncrendben való helyének rögzítését és a táncélet átalakulásában játszott szerepének kiemelését jelenti.¹¹⁹

¹¹² A MTA Zenetudományi Intézetének filmarchívuma jelentős mennyiségű felvételt őriz a társastán-cokról, folklorizálódott társastáncokról, amelyeket a tanulmányok rendszerint meg is hivatkoznak.

¹¹³ Lásd például Pesovár 1997a: 34. A Duna-Tisza-közi marsok motívumkincsének és zenéjének mó-dosulásairól: Felföldi – Pesovár 2001: 172. Folklorizálódott mütáncokról, társastáncokról közöl adatokat Martin – Pesovár 1954: 67–75.; valamint Felföldi – Pesovár 2001: 388. Az Ecsedi lép környékéről szóló adatok arról tanúskodnak, hogy *a magyar verbunkot* műzenével kísérik, moti-vumkincsében pedig *a magyar szóló* nevezetű mütánc elemei figyelhetők meg (Martin – Pesovár 1958: 430–432).

¹¹⁴ Szentpál 1954. Vö: Martin – Pesovár 1954: 145–149.; lásd még: Pesovár 1980a: 283–294.; 1985: 17–29). Vö. Martin – Pesovár 1958: 433. Lásd még Pesovár 1966: 117–122.

¹¹⁵ Halmos – Lányi – Pesovár 1988: 11.

¹¹⁶ Halmos – Lányi – Pesovár 1988: 33–36.; 124–142.; 46–56.

¹¹⁷ Martin – Pesovár 1958: 427.

¹¹⁸ Martin – Pesovár 1958: 426.

¹¹⁹ Martin – Pesovár 1958: 427.

Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy Pesovár Ernő tánc történeti kutatásai és módszertani ajánlásai a magyar tánc kultúra különböző stílusainak és rétegeinek egységben való kezelésére hívja fel a figyelmet. E komplex szemlélet érvényesítéséhez a fent bemutatott elméleti váz kellő kiindulópontot adott az újabb nemzedékek tánc kutatóinak, mégis, a társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatának mélyrétegeit feltáró vizsgálódások még jócskán vártak magukra.

A MODERN KUTATÁSOK A KILENCVENES ÉVEKTŐL NAPJAINKIG

Ahogy láthattuk, a 20. század középső harmadának kutatói felépítették azt az elméleti és intézményi bázist, amely szilárd alapot nyújtott a kilencvenes évek, illetve az új évezred kutatásaihoz. A korábbi évtizedekhez hasonlóan a kilencvenes évek tánc folklorisztikai munkáiban is rendre felbukkannak a társastáncokra vonatkozó megjegyzések, bekezdések. A „hagyományos”-ként definiált paraszti múlttól távolodva a tánc kutatóknak egyre többször kell azzal szembesülnie, hogy a falusi táncélet „néptáncos” világa recens módon már csak nyomaiban lelhető fel. Az átalakuló szórakozási formák közepette fokozottabban kell figyelembe venni az új táncdivatokat, a rádió, televízió hatására megváltozó táncos ízlést és szembesülni kell azzal, hogy a művelődési házak báljain megjelenő néptáncok már inkább a folklorizmus és tudatos hagyományápolás jelenségei, mintsem az élő néptánc kultúra megnyilvánulásai.

A kilencvenes évek tánc folklorisztikai munkái közül egyet kell kiemelnem e helyen, amely minden korábbi kezdeményezésnél alaposabban vizsgálja az átalakuló táncos hagyományvilágot, bennük a társastáncok szerepét. Ratkó Lujza *Nem úgy van most, mint vót régen... A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában* című impozáns terjedelmű kötete a tánc hagyomány komplex értelmezésének mesterműve, a magyar tánc folklorisztika egyik csúcsteljesítménye, amely a korábbi évtizedek valamenynyí módszertani elemét ötvözi és még magasabbra emeli. A munka célja annak feltárása, hogy a tánc milyen szerepet töltött be a hagyományos paraszti kultúra egészében, illetve, hogy a tánc mint tradíció mit jelentett a hagyomány szerint élő ember életében. A szerző külön kiemeli, hogy el kíván távolodni a formai és zenei szempontokat előtérbe állító és a korábbi kutatásokra igencsak jellemző szemlélettől és az analízis mellett teljes szintézisre törekszik.¹²⁰ Olyan célt valósít meg ezzel, amely kitűzésére ugyan korábban is biztattak a nagy elődök, ténylegesen azonban – a körtánc-monográfiát, a lőrincrévi kötetet és talán a Vas megyei monográfiát leszámítva – maradéktalanul nem valósult meg. Ratkó munkája lényegében a korábbi funkcionális szemléletet viszi tovább – bár ő maga nem funkcionalistának nevezi a kötetet – és a tánc társadalmi szerepét vizsgálva a táncos szokásokat hordozó közösség megértésére törekszik.¹²¹ Ezzel Ratkó maradéktalanul megfelel a modern táncantropológia kívánalmainak is, munkájában a magyar tánc folklorisztika és a modern antropológia találkozik egymással.

¹²⁰Ratkó 1996: 16–17.

¹²¹Ratkó 1996: 17.

E komplex szemléletből adódóan természetes, hogy a társastáncok szerepe is helyet kap a munkában. A korábbiaknál jóval részletesebben és fényképes dokumentációval illusztrálva tárgyalja a tánciskolai táncok megjelenését.¹²² Feltárja a táncos szokások illemtanában bekövetkező változásokat,¹²³ valamint korábban nem látott alapossággal mutatja be a társastáncok szerepét a hagyományos fogásmódok átalakulásában.¹²⁴ Az analízist követően pedig valóban sor kerül a szintézisre is. Ratkó három pontban foglalja össze a hagyományos táncművelés felbomlásának menetét: (1.) a tánciskola megjelenésével, az új táncdivat és a direkt tanulás terjedésével külső hatás éri a közösséget. (2.) A falusi fiatalok szemléletbeli és ízlésbeli változása már a közösség belső átstrukturálódására irányítja rá a figyelmet. Ratkó lényegében ennek megértésével lép igazán közel a paraszti társadalom belső rendszeréhez. (3.) Az új szórakozási formák megjelenése felerősíti előbbi kettő hatását és háttérbe tolja a táncalkalmat, mint korábban elsődleges szórakozási lehetőséget.¹²⁵ A folyamatot végső soron – Theodor Adorno nyomán – a tradicionális és a modern kultúra összeütközésének részeként értelmezi, amelynek eredményeként a tradicionális kultúra organikus egysége széttöredezik és a modern kultúra teljes egészében asszimilálja azt.¹²⁶

A tudománytörténeti összefoglalás végén a legújabb kutatásokról szükséges még néhány szót ejteni. A kilencvenes években kezdődő és napjainkban is zajló, jelenkutatásokat és változástvizsgálatokat előnyben részesítő *táncantropológiai fordulat* valódi megtörténtét ugyan a szakmán belül is vitatják – arra hivatkozva, hogy az antropológia által megkívánt elveket a magyar táncfolklorisztika már évtizedek óta maga is érvényesíti. Intézményesülése, felsőoktatási képzésben való megjelenése és ezáltal metodikájának terjedése ugyanakkor vitathatatlan.

A társastáncok és a paraszti táncművelés kapcsolatának elemzése az ezredforduló után nyer igazán létjogosultságot, részben a táncantropológia háttértámogatása következtében, részben a táncfolklorisztikai előzmények továbbfejlesztése okán. A kérdéssel foglalkozó alig pár kutató közül Varga Sándor Mezőségyben végzett változástvizsgálatait, valamint Dóka Krisztina munkásságát kell kiemelni. Dóka kutatásainak középpontjában a 20. századi magyar paraszti táncművelés átalakulásának folyamata áll, amelyről kezdetben lokális, majd egyre inkább az egész magyar nyelvterületre kiterjedő áttekintést ad.¹²⁷ Dóka Krisztina nem csak a tánc szokáskörnyezetének történeti átalakulásával, hanem a társastáncok szerepével, hagyományos táncéletbe történő beépülésével is behatóan foglalkozik. *A magyar táncfolklór átalakulása (1896–1945)* című (PhD) doktori értekezésében egyedülálló módon foglalkozik a folklorizálódott

¹²²Ratkó 1996: 233; 257–265.

¹²³Ratkó 1996: 127–129.

¹²⁴Ratkó 1996: 114–115.; 231–232. Előzményként vö. Kaposi – Maác 1958: 78.

¹²⁵Ratkó 1996: 309.

¹²⁶Ratkó 1996: 309–311.

¹²⁷Dóka 2010: 59.

társastáncok szerkezeti és funkcionális sajátosságaival, forrásként használva a Zenetudományi Intézet filmarchívumának és az Etnológia Adattárának az anyagát.¹²⁸

ÖSSZEZÉS

Tanulmányomban a társastáncok vizsgálatának hazai kutatástörténeti előzményeinek kritikai feltárására, a magyar táncfolklorisztika társastáncokkal szembeni elvi alapállásainak bemutatására vállalkoztam. A magyar táncfolklorisztikai kutatások a 20. század eleje óta érintették, kerülgettek a paraszti táncéletben megjelenő társastáncok kérdését. A tudománytörténeti összefoglalás során bebizonyosodott, hogy a magyar táncfolklorisztika mindvégig magában hordozta a társastáncok vizsgálatának lehetőségét, ennek fontosságát többen is hangsúlyozták, jelentős előrelépések, célzott kutatások azonban a kilencvenes évekig alig történtek.

Irodalom

DÓKA Krisztina

- 2010 „Már mi hoztuk bé divatba...” Egy marosszéki falu táncéletének átalakulása a XX. században. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptáncutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 59–80. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete.

FELFÖLDI László

- 1999 Kaposi Edit kutatói tevékenységéről. In Kaposi Edit: *Bodrogköz táncai éstáncélete 1946–1948*. 238–244. Budapest: Planétás Kiadó. /Jelenlévő Múlt/
- 2010 Réthei Prikkel Marián és Seprődi János levelezése. 1903. november – 1905. január. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptáncutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 321–343. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete.

FELFÖLDI László – PESOVÁR Ernő (szerk.)

- 2001 *A magyar nép és nemzetiségeinek táncagyománya*. Budapest: Planétás Kiadó

HALMOS István – LÁNYI Ágoston – PESOVÁR Ernő

- 1988 *Vas megye tánc- és zenei hagyománya*. Szombathely: Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ

KAEPPLER, L. Adrienne

- 1991 American Approaches to the Study of Dance. *Yearbook for Traditional Music*. (International Council for Traditional Music) 23. 11–21.

KAPOSI Edit

- 1947 A néptáncutatás újabb feladatai. *Ethnographia*. LVIII. 242–246.
- 1964 Új népművelési forma: a társastánc klub. *Népművelés*. 6. 39.
- 1966 A társastánc figyelmet érdemel a népművelésben. *Népszava*. 94. júl. 26. sz. 8.

¹²⁸A disszertáció publikálása folyamatban van. A kutatások eredményeit Dóka Krisztina szíves közléséből ismerem, ezúton is köszönetet mondok érte.

- 1968 Társasági táncok – táncos szórakozások. Történeti áttekintés 1-6. *Népművelés*. XV. 4. 30.; 5. 31.; 6. 31–32.; 7. 30–31.; 8. 54.; 9. 37–38.
- 1969a A huszadik század első évtizedeinek társastáncairól. In Kaposi Edit (szerk.): *Divattáncok 1900–1945*. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda.
- 1969b Népművelői gondolatok a társastánc területén. *Táncművészeti Értesítő*. VII. 3. 44–52.
- 1969c A versenytánc kialakulása és fejlődése. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1967–1968. 61–91.
- 1970 Adalékok az európai és a magyar táncmesterség történetéhez. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 163–194.
- 1973 Kiegészítő adatok az európai és a magyar táncmesterség történetéhez. *Táncművészeti Értesítő*. XI. 1–2. 34–37.; 87–71.
- 1977a A latinamerikai társastáncok történeti kialakulásáról. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1976–1977. 157–184.
- 1977b *A társastáncok története*. Jegyzet. Budapest: A Népművelési Intézet kiadványa.
- 1979a Szöllősy Szabó Lajos élete és munkássága (1803–1882). *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1978–1979. 145–188.
- 1979b Századok társastáncai. *Táncművészet*. IX. 6. 25–26.
- 1982 Szöllősy Szabó Lajosra emlékezvén... *Táncművészet*. XII. 5. 31–33.
- 1985 A magyar társastánc-szakirodalom forráskritikai vizsgálata I. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1984–1985. 177–194.
- 1987 A magyar társastánc-szakirodalom forráskritikai vizsgálata II. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 1986–1987. 49–76.
- 1991 A táncmesterség és a 19–20. századi társastánc kultúra nemzeti vonásai hazánkban és Európában. *Népi kultúra és nemzettudat*. 105–120. Budapest: Magyarságkutató Intézet
- 1996 Táncról-táncra. Bálók és táncvígalmak a kiegyezéstől a '40-es évekig. *Táncművészet*. XXVI. 1. 33–35.
- 1999 *Bodrogköz táncai és táncélete. 1946–1948*. Budapest: Planétás Kiadó.
- KAPOSI Edit – MAÁ CZ László
- 1958 *Magyar népi táncok, táncos népszokások*. Budapest: Bibliotheca Kiadó.
- KODÁLY Zoltán
- 1937 Népzene. In Czakó Elemér: *A magyarság néprajza IV. A magyarság szellemi néprajza*. 7–80. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- LAJTHA LÁSZLÓ – GÖNYEY Sándor
- 1937 Tánc. In Czakó Elemér: *A magyarság néprajza. IV. A magyarság szellemi néprajza*. 85–149. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- LUGOSSY Emma – GÖNYEY Sándor
- 1947 *Magyar népi táncok I*. Budapest: Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet.
- PESOVÁR Ernő
- 1964 A magyar néptánc. *Táncművészeti Értesítő*. II. 3. sz. 67–70.
- 1965 A lengyel táncok hatása a reformkorban. *Néprajzi Értesítő*. 47. 159–176.
- 1966 A csalogató csárdás. 1965–1966. *Tánc tudományi Tanulmányok*. 115–142.
- 1970 Táncban orcád pirulása. *Táncművészeti Értesítő*. VIII. 2. 34–37.
- 1972 Apárostáncok történeti problémái a Kárpát-medence tánc hagyományában. *Táncművészeti Értesítő*. X. 3. 56–62.

- 1980a A csárdás kialakulása. In Lelkes Lajos (szerk.): *Magyar néptáncgyománnyok*. 283–294. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- 1980b A lengyel tánczene és társastáncok hatása a csárdásra. In Lelkes Lajos (szerk.): *Magyar néptáncgyománnyok*. 295–305. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- 1980c Régi páros táncaink főbb típusai. In Lelkes Lajos (szerk.): *Magyar néptáncgyománnyok*. 265–282. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- 1985 A csárdás kialakulásának szakaszai és típusai. *Ethnographia*. XCVI. 17–29.
- 1997a *A magyar páros táncok*. Budapest: Planétás Kiadó.
- 1997 Néptánc. In Pálffy Gyula (vál.): *Néptánc kislexikon*. 110–111. Budapest: Planétás Kiadó
- 1997 Társasági tánc. In Pálffy Gyula (vál.): *Néptánc kislexikon*. 169–170. Budapest: Planétás Kiadó.
- 1998 Az új magyar táncstílus. In Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*: 574–590. Budapest: Osiris Kiadó.
- 2003 *Táncgyománnyunk történeti rétegei. A magyar néptánc története*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola.
- 2004 *A magyar tánc történet évszázadai*. Budapest: Hagyományok Háza.
- 2010 Réthei kéziratok hagyatéka. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 305–307. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete.

MARTIN György

- 1970 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok I–III*. Budapest.
- 1973 Die Branles von Arbeau und die osteuropäische Kettentänze. *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 15. Fasc. 1/4.
- 1977 Két néptánc gyűjtemény harmincéves születésére. *Táncművészet*. 3. 14–15.
- 1979 *A magyar körtánc és európai rokonsága*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 1980 Lánctáncok, körtáncok. In Lelkes Lajos (szerk.): *Magyar néptáncgyománnyok*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat. 45–106.
- 1995 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok*. Budapest: Planétás Kiadó.

MARTIN György – PESOVÁR Ernő

- 1954 A csárdás. In Morvay Péter – Pesovár Ernő (szerk.): *Somogyi táncok*. 145–149. Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.

PESOVÁR Ernő – LÁNYI Ágoston

- 2002 *A magyar nép táncművészete. I–II. Néptánciskola*. Budapest: Hagyományok Háza

PESOVÁR Ferenc

- 1960 Táncmesterek a szatmári falvakban. In *Tánc tudományi Tanulmányok*. 309–311.
- 1978 *A magyar nép táncélete. Tánc tanulás, táncalkalmak, tánc rendezés*. Budapest: Néptáncpedagógusok Kiskönyvtára.

RATKÓ Lujza

- 1996 „Nem úgy van most, mint vót régen...” *A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában*. Nyíregyháza-Sóstófürdő: Sóstói Múzeumfalv Baráti Köre
- 2010 A néptánc kutatás hagyományos és új útjai a XXI. században. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 23–36. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete.

RÉTHEI PRIKKEL Marián

1924 *A magyarság táncai*. Budapest: Studium

2010 Tájékoztató. In *A magyarság táncai*. In: Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptáncutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 317–320. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.

SZENTPÁL Olga

1954 *A csárdás. A magyar nemzeti társastánc a 19. század első felében*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat

1956 Keringő és polka a 19. században. *Táncművészeti Értesítő*. 73–89.

VOIGT Vilmos

1993 Martin György és a magyar folklorisztika. In Felföldi László (szerk.): *Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára*. 23–32. Budapest: Magyar Népművelődési Intézet.

Kavecsánszki Máté

Munkahely: MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport – tudományos segédmunkatárs.

E-mail: kavecsmate@gmail.com

Máté Kavecsánszki

The study of social dances in Hungarian ethno-choreology

The study of the interaction between Hungarian peasant dances and the social dances of the nobility and the middle class could be a new field of research in contemporary Hungarian dance studies, although such investigations are not without antecedents. The use of non-traditional systems of movements in peasant societies is an expressive form of traditional culture, thus, theoretically it could be a subject of ethno-choreology as well. Nonetheless, the direct investigation of social/partner/ballroom dances in various local communities has not been accomplished either in formal or in social context. Meanwhile, researchers carrying out fieldwork recognized the role of social dances in villages. Some scholars who paid attention to the interpretation of the social aspects of dance and voted for a complex approach tried to reveal the reasons for the emergence of partner dances and their relationship with traditional dances. The author in his paper provides a critical overview about the history of research on social dances in Hungary and a presentation of the theoretical standpoints of Hungarian ethno-choreology towards partner ballroom dances. From the beginning of the 20th century representatives of Hungarian ethno-choreology either recognized or ignored the issue of ballroom dances in Hungarian peasant culture. Although the importance of such investigations was declared by a number of authors, yet, until the 1990s hardly any specialised research project was accomplished in this respect.